

л-ры павінна быць абмежавана і стыліст. абгрунтавана. Са стыліст. мэтай Ж. выкарыстоўвалі ў сваіх творах В.Дунін-Марцінкевіч, Я.Купала, М.Гарэцкі, М.Лынькоў, Б.Мікуліч і інш. Разнавіднасцю Ж. з'яўляюцца аргатызмы. *В. В. Урбан.*

ЖАРГОН (франц. jargon), умоўная гаворка якой-небудзь сацыяльнай групы як адгалінаванне ад агульнанар. мовы, штучна створаная з мэтай адасобіцца і схавць свае намеры, дзеянні, учынкi. Характарызуецца спецыфічнымі і незразумелымі для ўсіх словамі і выразамі, якія адлюстроўваюць патрэбы і густы пэўнай сац. групы. Ж. — гэта своеасаблівы сац. дыялект, які (у адрозненне ад тэр. дыялекту) не мае сваёй фанетычнай і граматычнай сістэмы. Існуюць Ж. ваенных, маракоў, акцёраў, паляўнічых, моладзі, рок-музыкантаў і інш. Жаргонныя словы выкарыстоўваюцца паралельна з літаратурнымі, яны сінанімізуюцца з імі і называюць пры гэтым адны і тыя ж рэаліі, дзеянні, прыкметы толькі з выразнай экспрэсіяй і эмацыянальнай афарбоўкай (філон і гультай, зубрыць і вучыць, салага і нявопытны салдат). Ж. узніклі рознымі шляхамі: праз пераасэнсаванне і метафарызаванне вядомых літ. слоў: *фары* 'вочы', *злізаць* 'спісаць', *жалезны* 'надзейны'; на аснове каранёў і пры дапамозе афіксаў літ. мовы: *сціпуха* 'стыпендыя', *вадзіла* 'вадзіцель'; шляхам усячэння ці скарачэння вядомых слоў або іх гукавога скажэння: *лаба* 'лабараторная праца', *шпора* 'шпаргалка', *відак* 'відэамагнітафон'; шляхам засваення і пераасэнсавання запазычанай лексікі: *лафа* 'добрае жыццё' (ад англ. life жыццё), *герла* 'дзяўчына' (ад англ. girl). У навук. л-ры адрозніваюць Ж., набліжаныя да прастамоўя (напр., маладзёжны слэнг); прафес. Ж. і Ж. (умоўныя, або тайныя мовы) вандроўных рамеснікаў, гандляроў і жабракоў дарэв. Беларусі, Расіі і Украіны. Сярод бел. умоўных моў можна вылучыць катрушніцкі лемезень (мова дрыбінскіх шапавалаў),

Жар-птушка. Малюнак В. Слаўка. 2005.

парушніцкі лемез (мова шклоўскіх краўцоў і шапавалаў), адверніцкая гаворка (мова рамеснікаў Крычава), любецкі лемент (мова жабракоў Магілёўшчыны), мова семежаўскіх жабракоў, выцірніцкі гаўрыднік (мова лабароў — прафес. збіральнікаў ахвяраванняў на патрэбы царквы). Разнавіднасцю Ж. з'яўляецца *арго*. Лексіка розных Ж. можа часткова супадаць, утвараючы інтэржаргон (*хвост* 'запозычанасць' і *хвост* 'слежка'). З інтэржаргону або непасрэдна з асобных Ж. першапачаткова сац. абмежаваная лексіка і фразеалогія можа ўваходзіць ва ўжытак шырокага кола людзей. Неабгрунтаванае выкарыстанне жаргоннай лексікі засмечвае мову, робіць яе непрыгожай і малазразумелай.

Літ.: Крывіцкі А. А. Дыялекталогія беларускай мовы. Мінск, 2003.

В. В. Урбан.

ЖАР-ПТУШКА, традыцыйны персанаж многіх чарадзейных казак ва ўсх.-слав. фальклоры, які ўвасабляе прыгажосць, імкненне чалавека да прыгод, жаданне знайсці сваё шчасце, ідэальнае ў жыцці. Герой гэтых казак — малады мужны хлопец, часам наіўны ў падыходзе да пераадолення шматлікіх выпрабаванняў,

якія патрабуюць ад яго келіваасці, спрыту і сілы. Яму дапамагаюць справіцца з рознымі перашкодамі і знайсці выйсце са складаных сітуацый жывёлы (воўк, конь і інш.). У казках, апублікаваных М. Федароўскім, Е. Раманавым («Царэвіч і шэры воўк») авалодаць Ж.-п. Івану дапамагае шэры воўк. Схапіць яе герою ўдалося толькі за хвост. Пяро Ж.-п. валодае звышнатуральнымі ўласцівасцямі. У казках, зафіксаваных А. Сержпутоўскім, П. Шэйнам, П. Чубінскім («Канёк-гарбунок»), герой не слухаецца парады свайго каня і падбірае пяро Ж.п., што і становіцца прычынай яго шматлікіх прыгод.

Літ.: Чарадзейныя казкі. Ч. 1—2. 2-е выд. Мінск, 2003. А. М. Аляхновіч.

ЖАРСКАЯ СЯДЗІБА, помнік сядзібна-паркавай архітэктуры ў в. Жары Ушацкага р-на. Сфарміравана на ўзнятых тэрасах ручая ў сярэдзіне 19 ст. Належала Грыгаровічам. Уключала парадны двор, пейзажны парк з вадаёмам на ручаі перад сядзібным домам, сад, агарод, ягаднікі, гасп. будынкi ва ўсх. частцы сядзібы, вінакурню з прымальнікам спірту на беразе вадаёма (пабудаваны ў 1873). Двухпавярховы мураваны дом з 4-калонным порцікам на гал. фасадзе быў пабудаваны ў стылі позняга класіцызму (будынак згарэў у 1944). Аснову планіровачнага рашэння сядзібы акрэсліваюць 3 ліпавыя алеі. Дзве алеі (зах. і паўд.) перасякаюць парк і вядуць да вял. абсаджанага клёнамі і вязамі газона з кругам у цэнтры перад домам. Зах. алея, параўнальна кароткая (90 м) і шырокая, размешчана на гал. сядзібнай восі. Дрэвы ў алеях, высаджаныя шчыльна, праз 0,5 і 1 м, ствараюць зялёныя калідоры. Трэцяя («шпацырная») алея шыр. 3 м пракладзена па паўн.-зах. і паўн. ускраіне сядзібы, злучае парк і сад. Ліпы ў алеі дасягаюць магутных памераў (выш. да 30 м, дыяметр ствала 70 см). Сядзіба разбурана. Захаваліся фрагменты маляўнічых алеі і спелага паркавага дрэвастою. Збудаванні страчаны, вадаём абмялеў, тэр. час-